

ԵՐԱԿՐՈՆԵՅԱՆ ԱՅԿԱԳՐԱՆ

**ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՍՏԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿԵԱԲԱԹԱԹԵՐԹ**

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՈՒՂԵՐԶԸ ՄԱՐՏԻ 1-Ի ԻՐԱԿԱՐԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՌԻԹՈՎ

Ցուցաբերենք ողջամտություն, հեռու մնանք եղբայրատյացության զգացումներից, տազմապը խորացնող բայերից: Հուզող բոլոր հարցերն ու խնդիրները վճիռների պիտի առաջնորդել խաղաղությանը, օրինահարգությանը, երկխոսությանը ապահով ուղիներով:

Պատմության ու սերունդների առջև պատասխանատու ենք յուրաքանչյուր: Չլինի, որ անխիտեն հետագա քայլերով վտանգենք մեր երկրի կայունությունը: Չլինի, որ մթագմած տեսներ մեր Հայրենիքի նորաբաց արևը: Չմնանք պարտական Աստուծո, մեր հայրերի ու զավակների առջև: Հավատում ենք, որ ապակիմությանը առ Աստված, արիության ոգով, հույսով ու լավատեսությամբ պիտի հաղթահարենք ստեղծված ծանր ու լուրջարին իրավիճակը, վերագոնենք մեր կյանքի, մեր Հայրենիքի բարձր ընթացքը:

Աղոթք ենք բարձրացնում երկինք՝ հոգիների համար զոհված մեր զավակների ու միջբարություն հայցում նրանց սգակիր ընտանիքներին ու հարազատներին:

Թող Աստված գորակից լինի մեզ: Թող Տեղն օրինա ամենքիս իմաստությունը ու Մուրը չձգու առաջնորդությունը պարգևի մեզ՝ հաղթանարելու մեր կյանքի այս ծանր փորձությունը:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԱՐԱՄ Ա ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԵՒ ԱԶԳ. ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՉ Կ'ՈՐԴԵՆ ՀԱՅՐԵՆԻ ԺՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՆՈՐ ՈՒՂԻ ՄԸ ԲԱՆԱԼՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԳԵՊԻ ԱՌԱՒԵԼ ՀՅՈՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՅՆՈՐԴՈՂ

Ամբիլիասի Մայրավանքին մեջ նախագահությամբ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա Կաթողիկոսին տեղի ունեցավ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսության Ազգ. Կեդրոնական Վարչության Կոնսական ու Բաղարական Ժողովներու խառն միատ մը: Սոյն բացառիկ հանդիպման օրակարգի միակ հարցը վերջերս Հայաստանին ներս ստեղծուած մտահոգիչ կացութիւնն էր:

Վեհափառ Հայրապետը տեղեկ պահեց ժողովը վերջին օրերուն Ն. Ս. Օ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին իր միջև տեղի ունեցած յաճախակի խորհրդակցութիւններուն շուրջ: Վեհափառը շեշտեց յատկապէս, որ երկու Հայրապետները խորապէս մտահոգ նախագահական ընտրութիւններէն յետոյ Հայաստանէն ներս ստեղծուած կացութեամբ, որոշեցին հայրական կոչ ուղղել մեր ժողովուրդի զավակներուն ու պատասխանատուներուն՝ հեռու մնալու անկայուն ու անապահով վիճակ ստեղծող վտանգալիք ընթացքներէ, և փոխադարձ հասկացողութեամբ ամբողջելու մեր ներքին միասնականութիւնը՝ համայնքներով հայրենիքի ու ազգի ընդհանրական շահերուն շուրջ: Դժբախտաբար, ըսաւ Վեհափառը, նոյն օրն իսկ Երեւանի փողոցները թափաքալող դարձան այնպիսի արարքներու ու տեսարաններու, որոնք խոտոր կը համեմատին մեր հոգեւոր, բարոյական ու ազգային արժեքներուն ու ըմբռնումներուն:

Ազգ. Կեդրոնական Վարչութիւնը լսելէ յետոյ Վեհափառ Հայրապետին խօսքը, իր կարգին խոր ցաւով անդրադարձաւ Երեւանի մէջ տեղի ունեցած ցաւալի անցուդարձերուն ու անոնց ժխտական հետեւանքներուն:

Վտանգներով լեցուն այս կացութեան դիմաց, հարկ է ըլլալ խոհեմ ու իրատես: Արդարեւ, ստեղծուած այս վիճակը մեծապէս կը տկարացնէ Հայաստանի դիրքը՝ Դարաբաղնա հարցին ու ընդհանրապէս ազգային պահանջատիրութեան գծով, ինչպէս նաեւ միջազգային համայնքին մօտ վերապահութիւն կը յառաջացնէ Հայաստանին նկատմամբ:

Հետեւաբար, Ազգ. Կեդրոնական Վարչութիւնը կոչ կ'ուղղէ Հայաստանի բոլոր պատասխանատուներուն եւ հայրենի մեր ժողովուրդի զավակներուն՝ կաշուելու մեր ազգին ու հայրենիքին գերազոյն ու ընդհանրական շահերուն: Այս տագնապալից հանգրուանին, ազգային միասնականութեան կառավարութեան մը կազմութիւնը կը մկատենք կենսական հայրենիքը դուրս բերելու այս անորոշ կացութենէն ու առաջնորդելու դեպի կայունութիւն ու ներքին միասնականութեան ամրապնդում:

միջը դուրս բերելու այս անորոշ կացութենէն ու առաջնորդելու դեպի կայունութիւն ու ներքին միասնականութեան ամրապնդում:

Ազգ. Կեդրոնական Վարչութիւնը իր ցատկային կը յայտնէ անմեղ զոհերու ընտանիքներուն եւ շուտափոյր ապաքինում կը մաղթէ բոլոր վիրաւորներուն:

Յայտնենք, որ երկու Վեհափառ Հայրապետներու որոշումով, յառաջիկայ Կիրակի բոլոր եկեղեցիներէն ներս պիտի կատարուի յատուկ հոգեհանգիստ, Մարտ 1-ին տեղի ունեցած բախումներու ընթացքին զոհուած հայորդիներու հոգիներուն համար:

3 Մարտ 2008
Ամբիլիաս, Լիբանան

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում գումարվեց Գերագույն հոգեւոր խորհրդի ժողով

Մարտի 6-7-ը, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Շարադույն Պատրիարքն ու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի բարձր նախագահությամբ, գումարվեց Գերագույն հոգեւոր խորհրդի ժողով:

Ժողովը բացվեց Տերունական արդթով: Ողջունելով Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամներին՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետն իր դասերին ու բարեմարդանքները բերեց ժողովականներին՝ հաջողություն մարդկային ժողովի աշխատանքներին: Այնուհետեւ Վեհափառ Հայրապետի կողմից կատարվեցին հաւիսման ծախուղումները նախորդ ժողովի ընթացքում կայացված որոշումների կատարման ընթացքի վերաբերյալ:

Միջ օրակարգին անցնելով Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամները մտահոգության անդադարձան Հայաստանում առ նախագահական ընտրությունների քայլերուն ստեղծված ներքաղաքական իրավիճակին: Կարեւորելով հայրենիքում խաղաղության ու կայունության վերականգնումը, մարդկանց հոգիներում սիրո հաստատումը՝ խորհուրդը հանձնարարեց թեմական առաջնորդներին եւ նրանց միջոցով հոգեւոր իրավիճակներին՝ առավել գորացել սիրո քարոզչությունը եկեղեցիներում՝ կոչելով ժողովրդին հանդարտության եւ համերաշխության:

Ժողովականները Նորին Սրբության գլխավորությամբ նաեւ արդթեցին երկրի խաղաղության, ինչպէս նաեւ մարտի 1-ի իրադարձությունների հետեւանքով զոհվածների հոգիների հանգստության համար:

Երկօրյա նիստերն ատենապետելու իրավիճակին Աղան արք. Պապիոյանը եւ Տաթև արք. Դարիբյանը:

Օրակարգի համաձայն՝ ժողովականներին ներկայացվեցին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի 2007 թվականի գործունեության հաշվառական գեղյուցը եւ ֆինանսական հաշվետվությունը: Գերագույն հոգեւոր խորհուրդը գոհունակությամբ ընդունեց գեղյուցները: 2008 թ. սեպտեմբերի 28-ին կատարվելիք մյուռնոսինության արարողության նախապատրաստական աշխատանքների վերաբերյալ գեղյուցով հանդէս եկավ Մայր Աթոռի լուսարարապետ Արարատ եպս Գալթագ՝ որոշվեց ստեղծել հատուկ հանձնախումբ՝ ատենապետ նշանակելով ԱՄՆ հայոց Արեւմտյան թեմի առաջնորդ Դովան արք. Տերտեյանին:

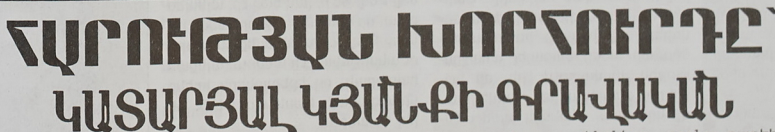

Այնուհետեւ Համահայկական երիտասարդական եկեղեցափորագ կազմակերպության կառույցի ձեւավորման ուղղությամբ կատարված աշխատանքները ներկայացրեց Դովան արք. Տերտեյանը:

Շարունակություն՝ էջ 2

ԿՈՄՏԱՆԴԻՆ Գ ԿԵՍԱՐԱՇԻ
(1307-1323)

ՀՀ ԳԱՎ թղթակից անդամ, պրոֆեսոր

U, U,

Սկզբը՝ թիվ 4

Բ. Սումգայիթյան ողբերգությունը

1988 թ. փետրվարի 26-ին ԽՍՀՄ գլխավոր քարտուղար Մ. Գորբաչովը հատուկ կոչով դիմել Ադրբեյջանի եւ Յայաստանի աշխատավորներին, որտեղ հորդորում էր դադարեցնել ցույցերն ու հանրահավաքները՝ խոստանալով առաջիկայում լուծել բարձրացված հարցերը։ Հայ ժողովուրդը մեկ անգամ եւս հավատաց կենտրոնական իշխանություններին եւ դադարեցրեց գործադուլներն ու հանրահավաքները։ Իսկ ադրբեյջանցիներ, ընդհակառակը, ոչ միայն չդադարեցրին, այլեւ բողոքեցին հակահայկական ելույթներ եւ դիմեցին վայրագ գործողությունների։

1988 թ. փետրվարի 26-ից սկսած հակահայկական հանրահավաքներ բողոքեցին Սումգայիթ քաղաքում, որը գլխավորում էին շրջակայի քարտուղարները։ Հետագայում պաշտոնական արված Սումգայիթի քաղաքի քարտուղարը հայտարարեց, որ ինքը կապացուցի, որ այդ բողոքը կազմակերպվել է Ադրբեյջանի Կոմկուսի կենտրոնի եւ նրա առաջին քարտուղարի ցուցումով։ Անկասկած, լավատեղյակ էր նաեւ Մոսկվան։

Փետրվարի 27-ին ադրբեյջանական խուճառ տեղական իշխանությունների աջին առաջ կազմակերպեց հայ ազգաբնակչության կոտորածը, որը տեղեց մինչեւ փետրվարի 29-ը։ Պաշտոնական տվյալներով՝ տառապամահ են արվել 32 մարդ, խոշորանգված ու ծանր վիրավորվել՝ ավելի քան 200 հոգի։ Այս բաղադրարարական գործողությունների ժամանակ տեղի էին ունենում բռնություններ, համաժողոված թալան։ Ո՛չ Սումգայիթի հանրահավաքները, ո՛չ կոտորածները պատահական չեն եղել, ինչպես հետագայում փոր-

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ 1988-2006 թթ. ԱՆԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՋԱՐԸ

ձում էին ներկայացնել ադրբեյջանական իշխանությունները։ Նախորդը կազմել են հայերի բնակատեղիների ցուցակները, անջատել հեռախոսները, պահեստավորել ինքնաշեն գնեթեր։ Փետրվարի 26-29-ը Սումգայիթի միլիցիան չի գործել։ Քաղաքը խուլ շրջափակված էր. ճանապարհներն ու երկաթուղին զինված ջոկատների հսկողության տակ էին։ Գազագազ խուճառը հայերին սպառնում էր իրենց բնակարաններում, տանը մահ էին անում փողոցներում ու հրապարակներում, այրում կենդանի մարդկանց։ Դա ծրագրված կոտորած ու թալան էր, որին զոհ գնացին հայրյուրավոր մարդիկ։ Այդ հանցագործությունն անպատասխան էր փակել Արցախի հիմնահարցի ընտանրկան հեռանկարներ-

ը, ահաբեկել հայերին՝ նոր ջարդերի ինքնուրույն սպանալիքով, եւ հարկադրել հրաժարվել ազատության պայքարից։ Երեք օր տեսած ջարդերից հետո՝ փետրվարի 29-ի գիշերը, գործը մտցվեց Սումգայիթ, որին մեծ դժվարությամբ հաջողվեց դադարեցնել վայրագությունները եւ քաղաքից դուրս հանել կենդանի մնացած հայերին։ Ավելի քան երեք հազար սումգայիթաբնակ հայեր պատասխարկեցին Յայաստանում, իսկ մնացածը ցրվեցին երկրով մեկ։ Նրանց թույլ չէին տալիս փոխադրվել Ղարաբաղ։

Կենտրոնական իշխանությունները ձգտում էին հասարակությունից թաքցնել սումգայիթյան ողբերգությունը՝ այն ներկայացնելով որպես խուլիգանական

տարրերի գործողություն։ Նրանք ջողարկում էին իրենց հանցագործությունը։ Ավելին. կենտրոնական մամուլն ու հեռուստատեսությունը դատապարտում էին «պրոլետարական միասնությունը խաթարող հայ անջատականներին», հակահայկական թույն սփռում ամբողջ երկրում։ Մոսկվայի ադրբեյջանամետ քաղաքականության շնորհիվ սումգայիթյան ոճրագործները մնացին անպատիժ։ Դա ադրբեյջանաբնակ հայերի կատարմամբ (այնպեսովալ հայաձեռներին եւ բռնի տեղահանումների ազդակ հանդիսացավ)։

Գ. Համազգային պայքարի վերելքը

Սումգայիթյան ոճրագործությունը ոչ միայն չնկճեց հայ ժողովրդին, ինչպես սպասում էին ադրբեյջանցիները, այլ ընդհակառակը, նրան ավելի համախմբեց համազգային պայքարների իրագործման գաղափարների շուրջը։ 1989 թ. մարտին Արցախում եւ Յայաստանում ավելի մեծ թափով վերսկսվեցին բողոքի բազմահազարանոց ցույցերն ու հանրահավաքները։ Հիմնական պահանջներն էին. արդարացի լուծել դարաբաղյան հիմնահարցը, քաղաքական գնահատական տալ սումգայիթյան եղեռնագործությանը եւ պատժել հանցագործներին։ Սակայն կենտրոնական իշխանությունները շարունակում էին բացահայտ հակահայկական դիրք գրավել եւ նրա արդարացի պայքարը բռնի ուժով ճնշելու քաղաքականություն վարել։ 1988 թ. մարտին Երեւանի փողոցներում հայտնվեցին խոր-

հորային զինվորներն ու գրահատելիսկան, որն իր հսկողության տակ վերցրեց կառավարական շենքերը, ռադիոտունն ու հեռուստակենտրոնը, փոստատունն ու հիմնական ճանապարհները։ Արգելեցին ցույցերն ու հանրահավաքները։ Սակայն ժողովուրդը վճռական էր եւ չէր կարող հանդես գալ արցախյան շարժման պաշտպանի դերում։

Չնայած բռնաճնշումներին՝ շարունակվում էին ցույցերն ու հանրահավաքները։ Չանվաճաճած միջոցառումների ժամանակ այն պահանջում էին հրավիրել Յայաստանի Գերագույն խորհրդի արտահերթ նստաշրջան եւ ընդունել Ղարաբաղը մայր հայրենիքին միավորվելու մասին որոշում։ Սակայն իշխանությունների անվճռականության հետեւանքով նստաշրջանն անընդհատ հետաձգվում էր։ Սկսվեցին նստացույցեր, հացադուլներ, եւ կազմակերպվեցին գործադուլներ։ 1988 թ. հունիսի 15-ին իշխանությունները հրապարակեցին հրավիրեցին ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նստաշրջան, որն ընդառաջելով ԼՂԻՄ-ի մարդկային փետրվարի 20-ի որոշմանը՝ համաձայնություն տվեց, որ ԼՂԻՄ-ը մտնի Յայաստանի կազմի մեջ։ Միաժամանակ Յայաստանի Գերագույն խորհուրդը դիմեց ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդին՝ այդ հարցը ընտրելու եւ դրականորեն լուծելու խնդրանքով։ Սա ԽՍՀՄ-ի պատմության մեջ եզակի դեպք էր, երբ տեղական մարմինները տարածքային փոփոխություններ կատարելու մասին որոշում են ընդունում առանց կենտրոնի նախնական հրահանգավորման։ Ուստի զարմանալի չէր, որ մոսկովյան իշխանությունները հայ ժողովրդի ազատագրական շարժումը որակեցին վերակառուցման դեմ ուղղված ներաշինական վերաճնուններ կատարող ջայլ եւ մեղեցին հարցի ընտրվումը։

Շարունակությունը՝ էջ 6

Իրանն արհ. ՍԱՆ-ՖՐԱՆՑԻՍԿԻ (Եախովսկոյ)

Ժուռնալիստներն իրականում հետաքրքրաբեր մարդիկ են։ Նրանք ոչ միայն տրոլեյուսներ են փնտրում, այլեւ փորձում են հասկանալ, թե ինչպե՞ս է ապրում ժողովուրդը. նրանք ասես անվերջ լսում են իրենց ժողովրդի սիրտը՝ իմանալու համար, թե ինչպե՞ս է տրոլեյուսն այն եւ ինչով ապրում... Ամերիկացիները վարձված են իրենց ժուռնալիստների նման պահվածքներին եւ չեն զարմանում, երբ վերջիններս նրանց ամենաանբերին ու խորագույն խնդիրներին են հարց տալիս, ինչի մասին հավանաբար այլ ժողովուրդները չկամենան ամենելին խոսել։ Սակայն ամերիկացիները՝ իրենց քրիստոնեական պարզությամբ, ժուռնալիստների անհանգստեղի հարցողակից են դարձնում իրենց հոգեւոր փորձառությունը։

Մի ամերիկացի ժուռնալիստ վերջերս շրջեց ամբողջ երկրով մեկ, եղավ գործարաններում ու ագարակներում, մեծ ու փոքր քաղաքներում, որ իմանալ, թե Ամերիկայում ինչպե՞ս են փնտրում Աստծուն։

- Ես գիտեմ, թե ինչպե՞ս պետք է լուծել համաշխարհային խնդիրը,- ասաց նրան մի մեքսիկացի Նոր Ամերիկայի քաղաքի փողոցի ավտոտնակներից մեկում՝ մեքենայի տակ պառկած գործ անելիս։

- Մի՞թե Ղուբ գիտեմ, թե ինչպե՞ս պետք է լուծել համաշխարհային խնդիրը,- զարմացավ ժուռնալիստը։

ՀԱՎԱՏԻ ՈՐՈՆՈՒՄԸ

- Այո՛, - ասաց մեխանիկը՝ դուրս գալով մեքենայի տակից,- մարդը պետք է իր ողջ կյանքը նվիրաբերի Աստծուն։

Սան Ֆրանցիսկոյի տրամվայներից մեկում կողքին նստած կինը նրան ասում է.

- Մարդիկ այնպիսի մի անկարգություն, այնպիսի մի խառնաշփոթ են ստեղծել աշխարհում, որ ես կամենայի Աստված մարդկանցից վերցնել աշխարհը եւ սկսել կառավարել այն՝ առանց մարդկանց օգնության։

Դեմոսիվանիայում մի մարդ այսպես արտահայտվեց մարդկության պատմության մասին.

- Մարդկությունը հանրապրություն ունեցավ լավագույն կառուցելու իր կյանքը երկրի վրա, սակայն հիմարացավ. հեռացավ Աստծո ճշմարտությունից։

Օհայոյում ապրող մի ծեր ֆերմեր հայտարարեց, թե այսօր արդեն միայն Աստված կարող է փրկել աշխարհը...

Ինչպիսի կրոնական մոտիվներ է ունենան այսօր ամերիկացիները, որոնք նախկինում վստահ չէին, թե Աստված գոյություն ունի, այժմ իրենց հոգիներն են բացում Նա առջեւ։ Հավատն այդ երկրում բազմապատկվում է։

Ինչպե՞ս են մարդիկ դարձի գալիս։ Եվ ինչպե՞ս են նրանց հասկանում «Աստված» բառը։ Ինչպե՞ս են փորձում նրան հետախույզել ու հասկանալ։

- Միևն այդպե՛ր. - ասաց մի հոգեւորական,- մարդիկ մտածում են, որ

մարդն ինքնուրույն կարող է լուծել իր կյանական հարցերը։ Մարդիկ կամենում էին ավելի շատ տվորել, ավելի շատ հայտնագործումներ անել, ծառայել առաջնության, հավատում էին, որ աշխարհը գնալով ավելի ու ավելի լավ կդառնա... Սակայն այժմ տեսնում են, որ ամեն այդ ողջ պատկերի մեջ ավաղվող զկա։ Մեծ այդ՝ մարդկանց կողմից մոռացված գլխավորը հենց Աստվածն է։

Երկրում իր կատարած ուղեւորությունների ժամանակ այս ժուռնալիստը Աստծո մասին շատ տարբեր մեկնաբանումներ է լսում։ Նրան մի ուսուցիչ ասում է, թե՝ «Աստված բանականությունն է», մեկ ուրիշը՝ թե՝ «Աստված սերն է», երրորդը՝ «Աստված ճշմարտությունն է», «Աստված գաղափարությունն է», «Արարիչն է», «Վերին գոյությունն է»...

Դարգությունը ճշմարտության ամենալավ գզետն է։ Աստվածաբանների ու հոգեւորականության համար կրոնական ճշմարտությունն իրենց հիմն ու բարդ եզրերում նույնիսկ պարզ են։ Սակայն հասարակ մարդկանց համար, որոնք չեն ուսումնասիրել աստվածաբանությունը եւ ծանոթ չեն նրա հաստիկ արտահայտություններին, պետք է հնարավորինս պարզ բացատրություններ տալ...

Այս ժուռնալիստը մի անգամ ճաշում է մեկի տանը։ Սեղանի շուրջ նստած չորս երեխաները ճաշից հետո աղոթում են Աստծուն հե-

տեւյալ խոսքերով. «Շնորհակալ եմք Զեզ, Տե՛ր, լավ ճաշ էր, այնպես արա, որ մենք միշտ շնորհակալ լինենք Զեզ...» Եվ աս այնքան պարզ ու անմիջական էր ասվում, այնքան միասնակ, որ երեխաներն իրենք միանգամայն հասկանում էին, թե ինչ են ասում։

Օհայոյ նահանգի համալսարաններից մեկում որոշ ուսանողներ դժվարանում էին հասկանալ, թե ինչ է աստվածային կամքը՝ Կորնելում տեղի ունեցող արևմտեղության անլույսությամբ։ Այդ օրերին Կորնելում ծանր մարտեր էին ընթանում։ Մոլորաբան այդտեղ նման հավաքները տեղի են ունենում այս կամ այն պրոֆեսորի տանը։ Այդ անգամ հավաքը համալսարանի ռեկտորի տանն էր։ «Ինչո՞ւ է Աստված թույլ տալիս, որ մարդիկ սպանեն մեկը մյուսին», «Ինչո՞ւ է Նա նման օտարափելի բաներ թույլ տալիս», - հարցեր տվեցին ուսանողները։ Դեկտորն այս կերպ պատասխանեց.

- Երբ Աստված ստեղծեց մարդուն, նրան չստեղծեց որպես անհողմ, որը մեքենա, որպես մի առոտ։ Որքան սքանչել է, որ Աստված մարդուն ստեղծեց որպես ինքնակառավարվող էակ... Աստված մեզ՝ որպես Իր որդիների, տվեց ազատ ընտրության իրավունք... Մենք ազատ ենք մեր ջանքերն ուղղելու հանուն Աստծո գործի կամ էլ հակառակն ուղղելու։ Նրան իշխանությունը մեզ վրա կամ էլ մերժել այն... Մեր ազա-

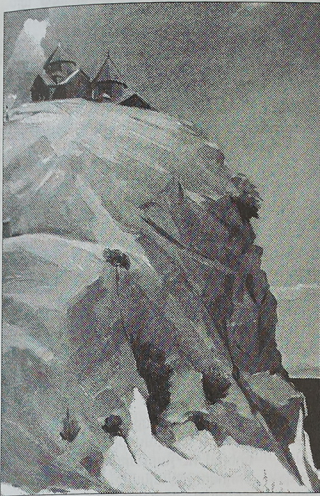

տության մեջ իրավունք չունենք ամեն անգամ ինքնադրելու Արարիչին, որ մենք աշխարհում մեզ համար դժվարություններ են ստեղծում։

Հանդիպումներից մեկի ժամանակ ժուռնալիստին մի մարդ ասաց.

- Կյանքը երկրի վրա միայն նախապատրաստական այն շրջանն է, որը տառնում է դեպի վերին կյանքը։ Այս աշխարհում հարստության, հաջողության եւ երջանկության մասին իրավացիորեն կարելի է ասել. «Այս ամենը մենք մեզ հետ չենք տանելու»։ Երկրի սահմաններից դուրս։ Սակայն հոգեւոր հարստությունը հավերժական արժեք է, հավերժական կյանքի մի մասն է այն, որն անշեղքալի է։

Թարգմանությունը՝ Ռ. Արդյանի

Սկիզբը՝ 2007-ի թիվ 24, 2008-ի թիվ 1-4

Ղափանցու գրչին են պատկանում նաեւ բազմաթիվ **երկակներ եւ քառյակներ**։ Բաւաստեղծական այս կայուն ձեւերը լայն կիրառություն ունեն Պաղատաար Դպիրի ստեղծագործության մեջ։ Ղափանցի ստեղծում է հնչեղ հանգերով, բարդ հանգերով, տարիմաստ նույնանիշ բառահանգերով սերտորեն կապակցված իմաստախոսություններ, ասույթներ, դատողություններ, խոսքի սրամիտ խաղեր։ Ահա մի քանի օրինակ.

*Մորմոցելով՝ հեղձամրձոկ լինի յանձին,
Կին որդետը, որ է ամուլ, անքեր, անծին։*

*Որը կըրէին միշտ ի յիւնեանս գիտութիւնս
այստային, ախտային,
եւ զառարկայն տեսելալ անդէն, զուր
ա՛խ տային։*

*Մինչ վարդ մարմնիդ ի յանցանաց
հըղդային, հըղդային,
Յայնժամ մընալ տոխակ հոգիդ որը եւ այրի։*

ՊԵՏՐՈՍ ՂԱՓԱՆՑԻ

(1700-ական թթ. սկիզբ - 1784)

*Տո՛ր, զոր հայց թըշնամին քո՝
Համեղ բանիւ ուրախարար,
Բայց անտանար, մինչ ներհակ՝
Յաւէ՛տ երկիր, ուր ա՛խ արար։*

*Չըրոջը կալելա՛լ՝ զգէն զգո՛ւ
Սերն իմ ուշիմ, արդարաբան,
Եթէ ունիս պատասխանի,
Ահա՛, առեան, արդ արա՛ւ բան։*

Սրանք թեթեւ, խաղացկուն, հիշվող եւ հանգ ու չափի մեջ ձեւակերպված իմաստախոսություններ են, որոնք այս ձեւով կարող էին հաճելի լինել լսողներին, հեշտությամբ մտապահվել, ինչպես նաեւ ունենալ ուսումնական նշանակություն։ Այսպես, օրինակ, չորս գործի մեջ նա փառաբանում է «եւ» շաղկապը։ Վերնագրերն է «Չզուլութեն եւ շաղկապին», ո՛րն համար է այն գրել, եթե ոչ ուսումնատենյ մանուկներին։

Արվեստը։ Պետրոս Ղափանցու տաղերն ունեն տարաբանական, լեզվաբան առանձնահատկություններ, որոնց արժեք անդրադառնալով։

Ղափանցու տաղերը չափական, հնչյունական եւ ընդհանրապես կշռության ճշգրիտ շատ ներդաշնակ են։ Նա վարդապետ է բաւաստեղծություն հորինելու, կառուցելու հարցում։ Այս տեսակետից առանձնահատկ հետաքրքրություն է ներկայացնում նրա **հանգաբանությունը**։

Ղափանցու տաղերի մեջ հանգը տողի մեջ ունեցած դիրքով, հնչյունական կապակցությամբ ստեղծելու իր դերով կայուն է ու հաստատուն։ Այնպես է, որ նա ձգտում է ճշու ու հարուստ հանգաբանության՝ ստեղծելով ե՛ւ հարուստ հանգեր, ե՛ւ բարդ հանգեր։

Ահա **հարուստ հանգերի** օրինակներ՝ *ա-նազանիս - ազանիս, արկան - հարկան - վարկան, վարդի - բարդի - արդի - մարդի, հասանք - սասանք - հոսանք, վառեսց - առեսց - ճառեսց, բաց է - տաց - լաց է, հա-*

րագատ - անագատ - պայագատ, յանձին - անձին։

Բարդ հանգերի օրինակներ հայերենում շատ չկան։ Միայն Ղափանցին ավելի շատ բարդ հանգեր է ստեղծել, քան հետագայի հայ բանաստեղծները (Ա. Վշտունի, Պ. Սեւակ) միասին վերցրած։ Բարդ հանգի մեպետում հանգազույց են կազմում մի քանի (հիմնականում մեկ, երկու, հազվադեպ՝ երեք) բառ։ Ահա օրինակներ, որոնց մեծ մասը նա ստեղծել է երկականի եւ քառականի մեջ՝ *աշխարհին - աշխարհի հին, սար սին - սարսին, ուրախարար - ուր ա՛խ արար, առթողի - առ թողի, ցան էին - ցանէին, արդարաբան - արդ արա բան, կալաքար (օճառ) - կա՛լ քար (թռչուն), ախտային - ա՛խ տային, չարժանեաց - չար ժանեաց, մարմին - մար մին, տասին - տա՛յ սին, ստոնամակին - սառն ամակին, ի համբերել - ի համբերել, հարկան - յա՛ր գանել, բորոտին - բոր ոտին, զորկորոյս - զոր կորոյս, ահա-ցուցան - ահա ցուցանել, նախանկար - նախ անկար, կար կեալ - կարկեալ, ապաշնորհաց - ապա շնորհաց, թերատեն - թերատեն, յարմարի - յար մարի, սա դա նա - սատանալ, ճանաչել - ճանաչել, առհասարակ - առ հաս արագ, զգայցելին - ի յայցելին, դառնալի - դառնալի, հայիս - կայիս, տանէին - տան էին («ընձայ տանէին - յամենաուր տան էին»), իջանէն - ի քան են - զիջանէն, հարարի - յար յարի - արարի, առարկալ - առ արքալ։*

Որպես հարուստ հանգ պետք է դիտել նաեւ տարիմաստ նույնանիշ բառերը, որոնցով են հարուստ է Ղափանցու հանգաբանությունը, ինչպես՝ *որդանան - Յորդանան, այրի (կրակ) - այրի (կին), անսար (կտր) - անսար (առանց սարի), հարց (հարց տալ) - հարց (հարցերի), լուս (վկա) - լուս (յն), հասկանան (ցորենի հասկ) - հասկանան (սականալ), տովին (տովորել) - տովին (տովել)։*

Առաւ են նաեւ **ներքին հանգերը**։ Ընդհանրապես առատ են հնչյունական տարատեսակ կապակցումները, որոնց միջոցով

տողը դառնում է կշռության ձուլած միավոր, ինչպես՝ «Ցաւաք նեղիմ, հաշիմ-մաշիմ՝ տարակուսելա մորմոցիմ», որին տողակերպում պետք է հաջորդեն «բորբոքիմ»-ն ու «ծործորիմ»-ը։ Իսկ ներքին հանգը մի յուրահատուկ հնչյունական ներդաշնակություն է հարուրում տողին, կիսատողին ու հատածին։ Ահա «Չքսմտողաց եւ զխովարկու անձանց...» տաղից երկու տող, որտեղ ներքին հանգը հնչեցնում է կիսատողի դարձը։

*Արդ ծանուցե՛ք եւ ծաներուք, մինչդեռ
լըսե՛ք զգացն ուրուք,
Չի հասանիս վրիժառուք, ձեզ
կանխապէս մեք զուժարուք։*

Ավելացնենք, որ շատ լավ գիտակցելով ներքին հանգի տողակառուց կշռությունը՝ նա ամբողջական տողը ներքին հանգով բաժանում է առանձին տողերի։ Օրինակ, «Բողոք գանձեն եւ կըրակ անըտակ» տաղի մեջ 16 վանկանի տողեր ունեցող բառատողի վերջին տողը ներքին հանգով նա տրոհում է չորս վանկանի չորս տողերի։ Պատկերացնելու համար՝ մեք ենք բերում երկու տուն.

*Յորժամ հապի եւ ի յարբունս, գեր
սիրունակ եւ հասարակ,
Հոլաթետալ ի չու անկալ, իր ամեհի
ծի սանձարձակ,
Ըզպարանց բարձրացուցալ,
մըտրակցելալ յաջ եւ յաեւակ,
Ինքը վարազ,
Սիրոցս համարձակ,
Տենցըս խառնակ,
Տիս յաղողակ։*

*Քան ըզճաղիկ անապատի, խորշակն
եհաւ միջարեին,
Գեղեցկութիւնս իմ, եկուր հուր, երող
գիւ մերկ յամենային,
Ո՛չ ի ծածուկ, այլ մեծազոյ, աղաղակաւ
ազմումս ծային։*

*Արագ, արագ,
Եկի ի որդեակ։
Չիցա արկ ի կրակ,
Առ հասարակ։*

Ներքին հանգով հարուստ են նաեւ «Գուկետ ինչ մեծարանաց աշխարհ»։ «Չզայարանաց մերց» են շատ այլ տաղեր։

Շարունակությունը՝ էջ 7

Վերագտնենք մեր քրիստոնեական միասնությունը

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին հայ ժողովրդի բազմադարյան պատմության ընթացքում միշտ եղել է իր ժողովրդի կողքին, որպես գործընկեր մայր՝ տառապանքների եւ փորձությունների մեջ մշտապես սփոփելու միջոցառել է իր զավակներին։ Պատմության դժվարին ուղիքներում ու փորձությունների մեջ Հայ Եկեղեցուց բաշխվող սերունդ, լույսն ու փրկության հավաքող հուսադրել ու զորացրել են հայ հոգիները, համախումբ ու միաբան պահել հայ ժողովրդին։ Որքան մեծ են եղել աղետները, այնքան առավել զգալի է եղել Հայոց Եկեղեցու պահպանական գործընկերը։ Քրիստոսադրոշմ մեր հավատը նույնացել է մեր ինքնության հետ։ Երբեք անհիշատակ Գարեգին Հովսեփյան Կաթողիկոսի բնորոշմամբ՝ «Եկեղեցին հայության հոգեւոր քաղաքականությունն էր լուսավորության փարոսն է եղել միշտ։ Գիր, մատենագրություն, սրբագան արվեստ, հոգեւոր կյանք, այս բոլորը մեր Եկեղեցուն շնորհի է... Նա մեր հոգեւոր վերածնության օրրանն է եղել, երբ խավարն ու մահը մեզ կանել են ապառնացել»։ Իրապես՝ Սուրբ Էջմիածին ոգու ծնունդն են Մաշտոցն ու Թարգմանչաց դասը, Վարդանանք... Մայր Եկեղեցու հանդեպ դարձր շարունակ հայ ժողովրդի տաճար անդամակն

սերն ու հավատարմությունն անխախտ է եղել։ Կյանքի եւ ողբերգական, եւ ցնծության պահերին հայը միշտ փարված է եղել իր հոգեւոր ծնողին՝ Սուրբ Եկեղեցուն, որի հիմնադիրն է ճարտարապետը Հիսուս Քրիստոսն է։ Աստծո Միածին Որդին Իր Էջեղով հաստատեց Հայ Եկեղեցին, ինչպես վկայում է Ազգաբնագրերը։ Մեր հայրն է Ազգաբնագրերը։ Մեր կատի հայր սուրբ Գր. Լուսավորչի տեսիլքի համաձայն՝ Աստծո Որդին իջավ երկնքից, ձեռքի ոսկե մուրճով հարվածեց Սանդարա մետ կղզված կռատան տեղում՝ ցույց տալով Մայր տաճարի հիմնադրման վայրը։ Սբ Էջմիածինը հայոց հավատի սրբության սրբապետն է իր կրոնական խորհրդականության, պատմական նշանակության, պատմական կարեւորության մեջ ազգային կարեւորությունը՝ որպես աստվածային անկախ պարզեց աշխարհում առաջին քրիստոնյա ժողովրդին։ Անուշխանի Է Հայ Եկեղեցու դերն ազգայնապետության գործում, քանի որ պետականության բացակայության պայմաններում Եկեղեցին ստանձնել է ազգի ոչ միայն ներքին հոգեւոր եւ աշխարհիկ խնդիրների կարգավորողի դերը, այլեւ անմիջական եւ գործուն մասնակցություն է ունեցել հայ ժողովրդի դարձելու ընթացքում մշտ ազատագրական պայքարի։ Հարձր շարունակ օտարների լծի տակ մենք հայ քե

մնացել՝ շնորհիվ մեր հավատի։ Հիշենք Վարդանանց ջաջամարտիկ հերոսներին, որոնք «վասն հաւատոյ, վասն հայրենեաց» պայքար մղեցին բռնակալ թշնամու դեմ, գիտաբանաբար ընդառաջ ելան մահվան՝ իրենց սրտերում ամմար պահելով նախնայաց սրբազան ավանդը։

Վարդանանց հերոսամարտը բոլոր ժամանակներում եղել է հայրենասիրության եւ եկեղեցասիրության լավագույն օրինակը։ Չմոռանալ, որ ճակատամարտին մասնակից էին նաեւ հոգեւորականներ, ովքեր իրենց անվասցորդ ծառայությունը մատուցեցին Հայ Եկեղեցու, հայրենիքի պաշտպանությանը։ Հայ ժողովուրդն Ավարայրում հանդես եւ միասնական, միակամ ու միաձուլ։ Անեղբեղի իրողությունն է, որ փառահեղ հաղթանակներ եղեց ունեցել հանուն հավատի ու հայրենիքի մղած ուրիշ մարտերում նույնպես։ Այսօր մեր մեջ պետք է ապրի մեր սրբակից հայրերի անննագի ոգին, կրթական և քաղաքական հավատը։ Մենք պետք է կրողներ լինենք Վարդանանց անպարտելի ոգու։ Միջոցառ հայի ճշմարիտ ոգին այդ բավականին աղադրված է հաղթարկված է մեր միասնությունը... Մեր ներկա կյանքը լի է վերջերով, հիվանդագին երեւոյթներով, որոնք իրենց ամենաճանր

հետևանքներն են առաջ բերում։ Այսօր մենք՝ քրիստոնեությունն առաջինը պետականորեն ընդունած ազգի զավակներս, այնքան հեռու ենք քրիստոնեական կենցաղից։ Հայրենասիրության, ազգասիրության ոգին, հավատքի համար մաքառելու փափագը հայերիս մեջ խիստ կանգել է։ Մեր պապերն արյամբ վկայեցին իրենց հավատը՝ մեզ ավանդելու նաեւ հսկայական ժառանգություն, որը պարտավոր ենք սրբությամբ պահպանել եւ փոխանցել հետագա սերունդներին։ Մենք ժառանգորդն ենք նաեւ իրանց հավատի արգասիքը հանդիսանալու փառավոր անցյալի դարձրելով լուրի վկաների՝ սուրբ վանքերի ու եկեղեցիների, որոնք «հայ հանճարի քարտեզն եղանք են» (Գարեգին Ա)։ Միջոցառ այսօր չենք արժեքավոր այն, ինչ ունենք, այլեւ պատրաստ ենք իրաժարվել մեր Եկեղեցուց, ուրանալ հավատը՝ չգիտակցելով, որ Եկեղեցուց դուրս փրկություն չկա։

Շատերը, երես թեթեւով Մայր Եկեղեցուց, հարում են այս կամ այն աղանդավորական խմբին։ Ինչպես ենք կարողանում առանց խղճի խաթմ զգալու մերժել մեր հոգեւոր մորը, մկրտության սուրբ ավագանից մեզ հոգեւորապես ծնած սուրբ ծնողին՝ Եկեղեցուն։ Ուրանալով մեր պապերի լույս հավաքող, հայրենիքի՝ իրավամբ համարվում ենք ուրացող Վասակ Սյունու արժանի հետևորդները։ Այս կերպ զորացնում ենք հակառակորդի բանակը՝ տկարացնելով մեր հայրենիք։ Մեր բազմադարյան պատմության պանծալի էջերը փաստում են, որ հայ ժողովրդին այն ժամանակ է փառահեղ հաղթանակներ տարել, երբ միասնական է եղել, համախոս ու միախորհուրդ, միաբանված Մայր Եկեղեցու շուրջ, երբ ապավինել է Աստծուն, հավատացել իր հաղթանակին եւ արժանցել դրան։

Շարունակությունը՝ էջ 8

ԿԻՑ մեծյակում

Մատթեոսի Ավետարանում Յիսուսն Իր աշակերտներին հորդորում է հոգ չանել, թե ինչ պիտի ուտեն, ինչ պիտի խմենք և կամ ինչ պիտի հագնենք վաղը, եւ պատգամում է. «Նայա խնդրեցեք Մատծոն արքայությունը եւ Նրա արդարությունը, եւ այդ բոլորը Մատված ձեզ ավելիով կտաս»: Մեկ այլ առիթով, ի պատասխան փարիսեցիների այն հարցին, թե «Երբ պիտի գա Մատծոն արքայությունը», Տերն ասաց. «Մատծոն արքայությունը ձեր ներսում է»: Մի դեպքում հորդորում է փառքել, մյուս դեպքում մատնացույց է անում՝ «ձեր ներսում է»: Հակասություն է: Ինչ է Մատծոն արքայությունը:

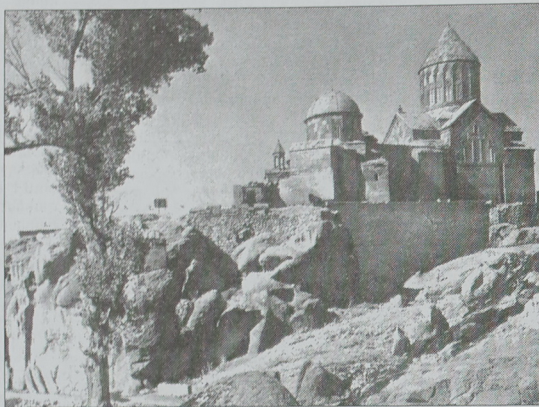
Հակասություն կա, քնդհակառակը՝ այս երկու մտքերը միայն լրացնում են իրար: Եվ անա թե ինչու, Քրիստոսն Իր քարոզչությունը սկսեց ապաշխարության կոչով, «որովհետեւ երկնքի արքայությունը մոտեցել է»: Նույնը պատկերեց քարոզել Իր աշակերտներին:

Այսպես, շատերն էին լսել, որ շուտով պիտի գա երկնքի թագավորությունը, եւ փարիսեցիների մեջ հարց էր ծագել, թե երբ եւ ինչպես է այն գալու: Այսինքն՝ նրանք որսում էին ուզում տեսնել այն, ինչը որ իրենց ներսում պիտի փնդրեն: Իսկ Տերը, սպան ուղղելով դեպի իրենց ներսը, նրանց հասկացրեց, որ ովքեր անհավատորեն, իրենց սրտի խորքը չխնայելով, առանց սեփական խոցի ծայրը լսելու, փորձեն դրսերում փնտրել արքայությունը, նրանք չեն գտնելու այն: «Ձեր ներսում փնտրե՞ք...» Ժիշտ այնպես, ինչպես հեռագրալուծ Քրիստոսի սուրբ հարությունից անմեղքին խայտալեզ, այլ միայն՝ հավատքով սրբազորվածներին: Եվ նրանք, ովքեր նախորդ չհավատացին Տիրոջ, այդպես էլ գրկված մնացին Նրա հարկային երազների տեսություններ: Ուրեմն Քրիստոսը պատկերեց մեր հալածող նայն եւ առաջ ուղղել մեր հոգու ներսը, մեր սրտի խորքը, դրանք թաքուն ծայրերին՝ տեսնելու համար մեր մեղքերը, գոչալու եւ ապաշխարելու, ապաշխարելով մաքրվելու, սրբվելու, մեր հարաբերություններն Մատծոն հետ ուղղելու, որով միայն արժանի պիտի լինենք երկնքի արքայությունը տեսնելու: Սա, անշուշտ, չի նշանակում, որ երկնքի արքայությունը չի հաստատվելու երկրի վրա:

Ավետարաններում բազմիցս

ԱՄՏԾՈՒ ԱՐՔԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՁԵՐ ՄԵՋ Է

Մեր հյուրն է Բյուրավանի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ Եկեղեցու հոգեւոր հովիվ
Տ. Ղազար քհն. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ

ասվում է, որ պիտի հավիտենական կյանք ծառայեցեն, նաեւ աստեղծվելով՝ կրակե լիճ նետվելու, հավիտենական տոնքանքների, եւ արդարների՝ երկնքի արքայության մեջ աստուղծի նման ճառագելու մասին եւ այլն... Սակայն, կրկնում եմ, այդ անապատում երանությանը պիտի արժանանան նրանք, ովքեր նախ եւ առաջ իրենց մեջ պիտի փնտրեն երկնային արքայությունը, այնտեղ պիտի գտնեն երկնքի Թագավորին, Ում հետ միացած, Նրա ողորմության շնորհներով մնացյալ ճանապարհին անցնելով, պիտի արժանանան տեսնելու եւ վայելելու իրական երկնային թագավորությունը... Քրիստոսի հետ լինելը, Նրան իրենց կողքին ունենալը արդեն իսկ երկնային թագավորության մեջ լինել էր, ինչը չիսկապեց աստեղծել, ում առջեւ կանգնած խոսողն ու ուսուցանողը երկնքի Թագավորն էր՝ Իր ողջ թագավորությամբ: Չիսկապեց, որովհետեւ չընդունեցին իրենց սրտի մեջ: Մինչդեռ Նրան խաչակից աշակերտյան ավանակին ընդունեց, որի համար եւ արժանացավ Տիրոջ փրկաբեր ավետիսին հենց խաչի վրա: «Ծնարիտ եմ ասում քեզ, այսօր իմ հետ դրախտում կլինես»: Ըստ Եկեղեցու սուրբ վարդապետների՝ երկնքի արքա-

յությունը բազում այլ իմաստներ էլ ունի: Սբ Գրիգոր Տաթևացին, օրինակ, արքայություն է կոչում նաեւ Ավետարանը՝ մյուս Սուրբ Գրքերի հետ միասին: Եվ ասում է. «Ովքեր մերժում են Մատծոն խոսքը եւ անարժան լինում հավիտենական կյանքին, Տիրոջ խոսքի համաձայն՝ «արքայությունը կվերցվի նրանցից եւ կտրվի այն ազգին, որը պտղաբեր կգործի այն», այսինքն՝ Ավետարանը»:

Արքայություն է նաեւ Եկեղեցին՝ իր սուրբ խորհուրդներով եւ ամբողջ հոգեւոր կյանքով: Միայն Սբ Պատարագն կարեն իր մեջ խտացված ունի համակ երկնքի արքայությունը, որ Տիրոջ սուրբ մարմնի եւ արյան միջոցով բաշխվում է բոլոր նրանք, ովքեր իրենց սրտում տեղ են այն: Պատկեր եկեղեցի, մտնելով այս աստվածային պաշտամունքի մեջ՝ մենք, ըստ Նորության, մուտք ենք գործում երկնային թագավորություն, ուր վայելում ենք մեր Տիրոջ օրհնությունը, Նրա անսպառ քաղցրությունը՝ սնվելով փրկաբեր հոգեւոր սնունդով:

Տաթևացին արքայություն է կոչում նաեւ մարդու հոգին: «Հոգու մեր մեջ Մատծոն պատկերն է եւ արքայությունը եւ դառնում սուրբ գործերի միջոցով» ասում է Մինչդեռ չար գործերով այն դառնում է աստանայի պատկեր, մեղ-

քերի տուն եւ դժոխք»:

Այսինքն՝ մեղքը կարող է արքայությունը վերածել դժոխքի...

Անկասկած: «Ժողիքն ինքնին չկար: Մատված չի ստեղծել դժոխքը: Այն՝ իբրեւ պատժարան, առաջացավ հրեշտակների մի մասի՝ Մատծոն դեմ ապստամբելու պատճառով: Մարդկային հոգին Մատված օժտել է բացարձակ ազատությամբ. մարդն ինքն է իր հոգու ընտելությունը: Հետեւաբար, եթե մարդն իր ազատ կամքով իր հոգու դուրսը (այստեղ բացում է Մատծոն առաջ, ուրեմն, ըստ Տիրոջ խոսքի, Մատված կմտնի նրա մոտ եւ կընթարի նրա հետ, այսինքն՝ հավիտենական կյանքի սնունդը կըաշխի: Սակայն երբ իր անհավատության ու մեղքի պատճառով մարդկային հոգին հեռանում է Սուրբ Տիրոջից, ինչ կարող է դառնալ այդ հոգին: Բնականաբար՝ դժոխք: Քանի որ որոշեղ սրբություն կա, ապակախություն է, որտեղ լույս չկա, այնտեղ խավար է ու դժոխք...»

Պողոս առաքյալն ասում է. «Ձեր մարմնիկները տաճար են Սուրբ Յոզու, որ ձեր մեջ է: Մատծոն արքայությունը միայն Սուրբ Յոզու տաճար մարմնով կարող է բնակվել...»

Մարդն ունի հոգի, որն աստվածանմանության գլխավոր տարրն է՝ ի տարբերություն կենդանիների եւ բույսերի: Հոգու շնորհիվ է, որ մարդն ի գործու է Մատծոն հետ հավաքողով հարաբերվելու: Ըստ Նորության՝ Սուրբ Յոզու տաճար ենք ամենքս՝ յուրաքանչյուր մարդ: Սակայն իրական տաճար դառնում են միայն նրանք, ովքեր կամավորաբար խոնարհվում են Տիրոջ նախաճառին: Քրիստոսը խաչվեց բոլորի համար, սակայն կիրկվեց միայն նրանք, ովքեր լքեցին ինքն Քրիստոսի փրկագործությունը: Արքայություն ձրի չի տրվում եւ, այդ, կարող է բնակվել միայն տաճարացած հոգիներում:

Տեր հայր, կարելի՞ է ասել, որ մարդու երկրային կյանքի գերնպատակն Մատծոն արքայությանն օրհնելը, Մատծոն իր մեջ մշտապես ունենալը պետք է լինի:

Աշխարհում ունեցած բազմաթիվ հոգեւոր, ուրախություններն ու տխրությունները եւ այլ ամեն, ինչ որ ունենք այստեղ, երկրավոր

են եւ երկրից ու մահվանից այն կողմ չեն անցնում: Սակայն երկկային թագավորության փափագը ճշմարտության, սիրո, բարության, զբաղմունքի, հավերժական փափագն է, որը չունի սահման եւ չունի վերջ, ինչպես Ինքը՝ Աստված: Երկնային թագավորություն, այսինքն՝ մի վիճակ, մի աստվածային «պետություն», որտեղ Թագավորը պիտի լինի Աստված՝ Իր սուրբ օրենքներով՝ բացարձակ ճշմարտության, արդարության, սիրո եւ բարության օրենքներով: Հետեւաբար յուրաքանչյուր հոգու բաղձանքն ու գերնպատակը պիտի լինի հասնել մի այսպիսի երանական կյանքի:

Պողոս իր թղթերից մեկում ասում է, որ «Մատծոն արքայության համար ենք ներդրություն կրում»: Ներդրություններն ու զրկանքները պայման են՝ արքայությունը ժառանգելու համար:

Ինչպես Ինքը՝ երկնային արքայության Թագավորը, ներդրություններ կրելով ու չարաբարվելով, փրկեց Իր ժողովրդին, այնպես էլ Իր ժողովրդը, ամեն մեկս պիտի պատրաստ լինենք իսկապես լինելու Իրեն: Սաաց. «Ով իր խաչը չի վերցնում եւ իմ հետեւից չի գալիս, իմ արժանի չէ»: Եվ գզուշացրեց. «Այստեղ՝ աշխարհում, ներդրություն պիտի ունենաք»: Բայց եւ երանելիների շարքը դասեց Իր անվան համար նախապաշտելուն ու հայաժողովրդներին: Տերն ուրիշ բաներ՝ հաճույքներ, վայելքներ, հարստություն, խիստապագ... Եվ սակայն երկրագնդի մեծ մասը, նույն եւ, գնաց Նրա հետեւից: Պապ, որովհետեւ այդ ներ, վիշտ, քաղաքաբուր, դժվարություններով ու տառապանքներով լեցուն ճանապարհին հաջորդելու եւ հավիտենական կյանքը՝ Սիրո թագավորությունը: Եվ այդ թագավորությունը ոչ միայն ապագայի համար եր պահված, այլ, ինչպես Աստվածորդին ասաց, մեր ներսում պիտի փնտրենք: Մի անգամ ճաշելով եւ տեսնելով, որ «Տերը քաղցր է», հոգին այնչես իր կարող հրաժարվել Նրանից: Հիշում եմ՝ ինչ ասաց Պետրոսը. «Տեր, ո՞ր մոտ պիտի գնանք. Դու հավիտենական կյանքի խոսքեր ունես»: Այս համարը հենված է անասան ճշմարտության վրա, եւ այդ ճշմարտությունը մեր Տեր Յիսուս Քրիստոսի իրաշխիստ հարությունից է: Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց, եւ դրանով հավիտենական կյանքի դուռը բացեց: Ծմարտությունը եր իր հարկությունը, ճշմարտությանը գործեց սուրբ հավատքը, որը կոչվեց քրիստոնեություն, եւ այսօր էլ շարունակում է ճշմարտությանը գործել Իրեն հավատացող ամեն մեկի սրտի մեջ:

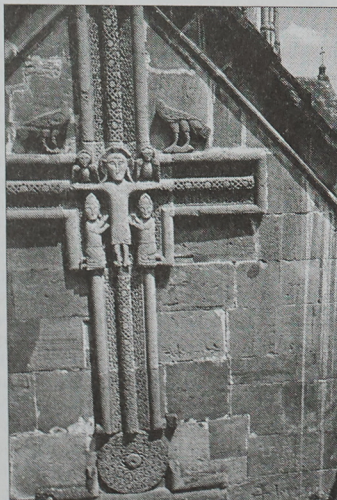
Գրություններ
Հայկ ԿԱՐՊԵՏՅԱՆԸ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ 1988-2006 թթ. ԱՆԱՏԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Սկիզբը՝ էջ 4

1988 թ. հուլիսին Ղարաբաղի խնդրի շուրջ Մոսկվայում իրավիճակը ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության նիստ, որին մասնակցում էին Հայաստանի, Ադրբեջանի եւ Արցախի ներկայացուցիչները: Հայաստանի պատվիրակությունը ՀԿԿ Կենտկոմի առաջին քարտուղար Ս. Հարությունյանի գլխավորությամբ փորձեց բացատրել արցախյան շարժման էությունը եւ մայր հայրենիքի հետ Ղարաբաղի վերափակման օրինականությունը, դատապարտեց սուվերենիստ ռմբգործությունը: Պատվիրակության անդամները նշեցին, որ 20-ական թթ. սկզբներին Ստալինի կոպիտ ճնշման ներքո տեղի է ունեցել պատմական անարդարություն, եւ հայ ժողովրդի մի մասը, հավաքակալ իր կամքին, հայտնվել է օտարի գերիշխանության ներքո: Քանի որ վերականգնման շրջանում վերանայվում են անհատի պաշտամունքի շրջանում կատարած չարագործություններն ու հետեւանքները, վերականգնվում է

պատմական արդարությունը, պետք է Ղարաբաղը միավորել մայր հայրենիքի հետ: Սակայն Ս. Գորբաչովի գլխավորած կուսակցական վերնախավը բացահայտ հակահայկական դիրքորոշում դրսևորեց՝ փորձելով հավասարության նշան դնել հակամարտող կողմերի միջև: Ավելին, նրանք, մերժելով արցախահայության օրինական պահանջը, ձգտում էին ամեն կերպ պաշտպանել Ադրբեջանի շահերը, դատապարտել արցախյան շարժումը: Այս հայադավ միջոցառումը չընկճեց հայ ժողովրդին: Այս անգամ եւս ավելի կազմակերպված սկսվեց պայքարը՝ Ղարաբաղի հետ վերամիավորվելու համար: Դեռեւս մայիսին կազմակերպվել էր դրաբարայան շարժումը Հայաստանի կոմիտե (Կ. Մանուկյան, Լ. Տեր-Պետրոսյան, Ռ. Ղազարյան եւ ուրիշներ), որը պայքարի նոր մեթոդներ առաջադրեց: Ղարաբաղում եւ Հայաստանում կազմակերպվեցին քաղաքական լայնածավալ եւ տեւական համագործակցության գործադուլներ: «Ղարաբաղ» կոմիտեի կողմ

կազմակերպված հանրահավաքները պահանջում էին Արցախը միավորել մայր Հայաստանի հետ:

1988 թ. սեպտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներին Հայաստանում տեղի ունեցան Գերագույն խորհրդի մասնակի ընտրություններ: Ժողովրդական գանգվածների ճնշման

տակ առաջին անգամ, նոմենկլատուրային կադրերից բացի, ՀԿՄԳ Գերագույն խորհրդի պատգամավորներ ընտրվեցին դարաբաղյան շարժման Հայաստանի կոմիտեի անդամ Ա. Մանուկյանը եւ «Գրություն» բարեգործական միության նախագահ Խ. Ստամբուլյանը, իսկ 1989 թ. օգոստոսին պատգամավորներ ընտրվեցին «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամներ Լ. Տեր-Պետրոսյանը, Ռ. Ղազարյանը, ինչպես նաեւ Արցախի ներկայացուցիչներ՝ Ռ. Քոչարյանը եւ «Կուռնկ» կոմիտեի նախագահ, ապրիլաբար ձերբակալված Ա. Մանուկյանը: Սա ներքեւից պարտադրված ժողովրդավարություն էր, որը հետագայում կարելու դեր խաղաց իշխանափոխության գործընթացում: 1989 թ. նոյեմբերին Հայաստանի Գերագույն խորհուրդը որոշում ընդունեց, որ հանրապետությունում միայն կիրառվեին Մոսկվայի այն որոշումները, որոնց հավանություն կտա Հայաստանի Գերագույն խորհուրդը: Մոսկվայան իշխանությունները ոչ միայն ապօրինի եւ չեղյալ համարեցին այդ որոշումը, այլեւ նոյեմբերի 24-ին հատուկ դրոշմներ եւ պարետային ժամ մտցրին երեսնամյա (Լեւոնյան Ղարաբաղում) այն մտցրել էր սեպտեմբերից) եւ արգելեցին բոլոր տեսակի ցույցերն ու հանրահավաքները:

Շարունակելի
էջիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ
Պատմական գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր

ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ԵՏՄԱՐԱՆԻ

ՀԱԿՈԲ ՏԵՐ-ՀԱԿՈԲՅԱՆ (ԻՐԱԶԵԿ)

(1881-1953)

Կրթական գործիչ, պատմաբան Հակոբ Տեր-Հակոբյանը ծնվել է Գործն գավառի Ազնա գյուղում 1881 թվականին: Սկզբնական կրթությունն ստացել է ծննդավայրի ծխական դպրոցում, որն ավարտելուց հետո (1894) ընդունվել է Եջմիածնի Գեղարքայան ճեմարան: Ուսումնառության ընթացքում ցուցաբերել է փայլուն առաջադիմություն, ինչպես վկայում է դասընկերներից Ս. Կրաչյանը. «Ձանասեր, հանդարտ, կարգապահ, շատ կարողացող ու լավ պարագլուղ աշակերտ էր»: Չափազանց շատ բան է վերցրել իր ուսուցիչներից, որոնց նկատմամբ ամբողջ հետագա կյանքում իր երակնաձեռն ու երախտագիտությամբ: Ս. Աբերյանի, Դ. Աճառյանի, Գ. Մանասյանի, Ստ. Կանայանի, Կ. Կոստանյանի, Կոմիտասի, Ս. Տիգրանյանի եւ մյուս երախտաշատ ուսուցիչների հսկողության ներքո ծեղ բերեց խոր եւ անբավ գիտելիքներ հայոց լեզվի ու գրականության, իրավագիտության, երաժշտագիտության եւ հատկապես հայոց պատմության վերաբերյալ: Ձայնային հիմնալի տվյալներ ունենալու համար Կոմիտասի սիրելին էր: Լսարանական բաժնում սովորելու ժամանակ տեղացիական կողմից նշանակվել է ճեմարանի գրադարանապետ: Նկատելով, որ այդ շրջանում (XX դարակիզը) ճեմարանի գրադարանն ամենախարուստն ու ճոխն էր արեւելահայ իրավաբանությունում: Պաշտոնը վկայում է ոչ միայն նրա անկասկած կրթական արժանիքների, այլեւ նրա նկատմամբ ճեմարանում տեղ գտած մեծ վստահության մասին: Գրադարանավարի հանգամանքը հնարավորություն է ընձեռնում զբաղվելու նաեւ ինքնակրթությամբ ու ընթերցանությամբ: Մոլի ընթերցանությամբ էր եւ երկու տարվա ընթացքում ընթերցել-ուսումնասիրել էր գրադարանի ինչպես գեղարվեստական, այնպես էլ հայագիտական հետազոտությունների ճոխ հավաքածուները:

վարտելուց հետո (1904) Գ. Տեր-Հակոբյանն իրեն նվիրել է մանկավարժական գործունեության: 1905-1912 թթ. նա եղել է Ալեքսանդրապոլի ծխական դպրոցների ուսուցիչ, ապա՝ տնօրեն: Մանկավարժությանը զուգահեռ աշխատել է ընկել նաեւ հանրային եւ կուսակցական ընթացվածներում: Անդամագրվել է ՀՀ Դաշնակցությանը: Ալեքսանդրապոլում պաշտոնավարելու շրջանում խմբագրել է «Ժայռ» գրական, հասարակական եւ քաղաքական թերթը (1907-1911): Աշխատակցել է Թիֆլիսի «Հորիզոն»-ին եւ Երեւանի «Յառաջ»-ին, որոնցում տպագրում է հասարակական նշանակություն ունեցող մի շարք ուշագրավ հոդվածներ: Նրա աշխատասիրության մեջ էր «Արարատ» ամսագրում լույս եւ տեսնում հայ ակնավոր փայտան Րաֆֆու 33 նամակները՝ ուղղված Մելեք Փանյանին, եւ Ստեփանոս Նազարյանից 20 նամակներն առ Նոյն Մելեք Փանյանցը (տե՛ս «Արարատ», 1913, էջ 198-203, 337-351, 565-585, 720-737, 913-935):

1912 թվականից գործունեությունը տեղափոխել է Նախիջեւան, այնուհետեւ՝ Պարսկաստան, ուսուցչությամբ է զբաղվել Վերին Ագուլիսում եւ Սալմաստի շրջանի գյուղերում: Առաջին համաշխարհային պատերազմի սկզբում, երբ թուրքական բանակները ներխուժեցին Պարսկաստան, եւ սկսվեց հայության զանգվածային արտագաղթը, Իրազեկն իրեն ամբողջությամբ նվիրում է աղետյալների օգնության գործին: Մեծ ու անզնահատելի եւ նրա ծառայությունները գաղթականների օգնության ցուցաբերելու գործում: 1917 թ. սեպտեմբերին Իրազեկը մասնակցել է Թիֆլիսում իրավունքներ Արեւելահայերի առաջին համագումարին, որտեղ ընտրվել է համագումարի նիստերի քարտուղար (Ս. Կրաչյան, Հայաստանի Հանրապետություն, 3-րդ տպագրություն, Թեհրան, 1982, էջ 34):

Իրազեկը նշանակալի մասնակցություն է ունեցել 1918 թ. մայիսյան իրոսամարտերին՝ մասնակցել Հարաքիլիսայի եւ Դիլիջանի պաշտպանության համար մղված մարտերին:

Հայաստանի Հանրապետության հռչակումից հետո գլխավոր ներգրավվել է հայկական պետականության կերտման ուղղությամբ ձեռնարկված բացառիկ բարդ աշխատանքներին: Եղել է Հայաստանի Հանրապետության առաջին խորհրդարանի ավագ քարտուղար, մասնակցել պետական բոլոր օրենքների մշակման աշխատանքներին: 1919 թ. օգոստոսին ընտրվել է Հայաստանի խորհրդի պատգամավոր: Գործուն մասնակցություն է ունեցել 1921 թ. փետրվարյան իրադարձություններին: Ապստամբության հաղթանակից հետո անդամակցել է Ս. Կրաչյանի գլխավորությամբ ստեղծված «Հայրենիքի փրկության կոմիտեին», որտեղ զբաղեցրել է պարենավորման գործերի բաժնի վարիչի պաշտոնը: Չանգեզուրում համագործակցել է Գարեգին Նժդեհի հետ: Ապստամբության պարտությունից հետո տեղափոխվել է

Պարսկաստան, որտեղ նշանակվել է Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ներկայացուցիչ (1921-1923):

1923 թվականից Գ. Տեր-Հակոբյանը դարձյալ նվիրվում է իր սիրած գրականության՝ մանկավարժությանը: Պաշտոնավարել է Նոր Զուղայում, Բաղրադուր, Արադուում՝ եղել ուսուցիչ, տնօրեն: Հատկապես նշանակալից է նրա գործունեությունը Նոր Զուղայում, որտեղ պաշտոնավարել է որպես Ազգային վարժարանի տեսուչ եւ միաժամանակ հնարավորություն ունեցել գիտահետազոտական աշխատանք կատարել վանքի հարուստ մատենադարանում: Այստեղ նա տպագրության է պատրաստում պատմագիտական բազմաթիվ ուսումնասիրություններ, որոնցից առանձին հատվածներ են հրատարակվում «Վեմ» (Փարիզ), «Հայրենիք» (Բոստոն), «Հուսաբեր» (Կահիրե), «Ալիք» (Թեհրան) եւ այլ պարբերականներում: Սկզբնական շրջանում աշխատանքները տպագրում է Իրազեկ, իսկ ավելի ուշ՝ Հ. Իրազեկ ծածկաձևով: Գ. Տեր-Հակոբյանի ուսումնասիրություններից կարելի է վերաբերել հայ ազատագրական շարժման խնդիրներին, հայկական մշակույթի, տպագրության, մամուլի, հայկական գաղթականության պատմության: Ցավոք, այդ աշխատությունների մեծ մասը մնացել է անտպագրված եւ Համագաղափար Բեյրութի գրական պահույնի՝ նրա անձնական ֆոնդում: Դրանցից հիշատակվել են հատկապես՝

1. Ալիք-Նովա. իր կյանքը եւ գրականությունը,
2. Հայ ազատագրական շարժումը (1948-1982),
3. Կալկաթայի «Շտեմարան» լրագիրը (1821-1823) (այս աշխատության մեջ բաժնիկը՝ «Շտեմարան լրագիր» խորագրի ներքո, լույս է տեսել «Համագաղափար տարբերում», հատ. Ա, Կահիրե, 1936, էջ 203-215) եւ այլ ուսումնասիրություններ:

Շարունակությունը՝ էջ 8

Սկիզբը՝ էջ 5
Հնչյունական այսպիսի հագեցվածությունը Հակոբյանը խոսքը հասցնում է իմաստային բաղաձայնությանը:

Հոգիք, լուրսք, հոգաք հոգին
Վասն բանից նոր ոգելոյ,
Ել ո՛ր հոգան զհոգիս իւրեանց՝
Հնութեն նորոգելոյ:

Բանք բանի զբանաւորս ահա ցուցանէ,
Մտաւորաց բանայ յայտնի, ահա՛
ցուցանէ:

Տարբեր բանատեղծությունների մեջ առատ են նաեւ հնչյունական լի հագեցվածություն ունեցող տողերն ու կիսատողերը, ինչպես՝ «Ներ տըրան տըրկեց զայի...»: Հարուստ է նաեւ Հակոբյանի լեզվական-արտահայտչական արվեստը: Զիջ չեն նորրի փ շոքանառվող բառերն ու պատկերավոր արտահայտությունները: Ահա օրինակներ՝ Բերկրաբերել («գարնանս բերկրաբերի»), «անդրազգիստ մարգարիտ», «զան ձագախանեւ կըռնկունք», «հեղաքայլուն ցուր վտակաց», «խաչաչարքար սուրբ», «կաթնամատոյց մարը գերագովք», «լուսավեցու», «ամպախաղաց արանիք», «խոտարուտը գաղիք», «շաղպապար», «ծաղրածեւ աղբիւր»:

Այս ամենից էլ ստեղծվում են պատկերավոր բազմապիսի արտահայտություններ, ինչպես՝ «Ծծառն ուղտան ջրերն ընթանալ»:

Պետրոս Հակոբյանը լեզուն զրաբար է: Երբեմն միայն իր խոսքի մեջ նա ընդունում է ժողովրդական-աշուկական բառեր ու ոճեր: Դրանով հանդերձ նա եւս չի խուսափում կիրառել միջին հայերենում լայնորեն տարածված կազմեցումից-կազմեցումից վերջնական-գաղափար բառեր՝ քաղցրիկ, թափիկ, բառիկ, վանկիկ, տառիկ, մարիկ, խորշակիկ, պիծակիկ, տիմարիկ, անուշիկ, խթակիկ, պարծուկ, սակավուկ, սերկիկ եւ այլն: «Չախիք, այսինքն՝ հեծութեանց սրտի» տաղում այսպիսի բառածեղծը յուրահատուկ ռեալություն է հաղորդում խոսքին:

Ստեղծվում են փորձ եւ առատորեն օգտագործել ռազմա-վերջնական բառեր՝ ուշուտ,

ՊԵՏՐՈՍ ՀԱՓԵՆՑԻ

(1700-ական թթ. սկիզբ - 1784)

տաշուտ, մաշուտ, հաշուտ, թըշուտ, փոշուտ, փըշուտ, մոշուտ, ճաշուտ, մըշըշուտ, նաշուտ, խաշաշուտ, իշուտ, որոնցով հարուստ են հատկապես «Էլ», իմ բարեմիտ սիրելի», «Գաւազա զպարտանաց աշխարհիս» տաղերը:

Եզգական այս հավումները նրան հարգալու են դարձնում ժողովրդական մտքի: Այս տեսակետից ուշագրավ է «Բողոք վարմանը եւ բողոք առ Նոյն» տաղը: Ահա առաջին եւ երկրորդ տները:

Հոգիս գերեցի,
Ըգեզ փրեցի,
Կեանքս ցըրեցի,
Գանի ջըրեցի.
Է՛լ, մարմին, բանի՛ մէջ բանի:

Յորեան սերմանեմ,
Լայլով դարմանեմ,
Կասեալ ել յուտայ,
Ըգիտըջս երանեմ.
Է՛լ, մոլի, բանի՛ մէջ բանի:

Ինչպես Պաղտասար Դայիրը, այնպես է Պետրոս Հակոբյանի կրկնաբերման, կրկնելի, խոսքի ինքնահղով, ինքնահոս վերադարձված մարմնական վարպետ է: Կրկնելի լայն արտաձայն ինքնին հասկանալի է, որովհետեւ նրա տաղերը երգվել են: Բացի դա, կրկնելով բնորոշ է նաեւ ժողովրդական երգին, որի ներգործությունն ուժեղ է Հակոբյանի տաղերի վրա:

Ընդհանրապես Հակոբյանին, իր ստեղծագործական խառնվածքից ելնելով, անտարբեր չի ժողովրդական երգերի հանդեպ: Այդ երգերից նա վերցնում է պատկերավոր մտա-ծողության ինչ-ինչ երանգներ, լեզույթային կառույցներ, երգային չափի եղանակներ:

Բնորոշ օրինակները շատ են՝ «Ծիլ-ծիլ ոսկի է վարդի թերթերը, Որպես եւ ասեւ նախկին ծերերը...» («Չվարդ եւ գլուխնաւոյն պարզ բանի»): Այս տեսակետից մի գերազանց նմուշ է «Չքաղցրիկ թընց կաքաւուց» տաղը, որից մեջ եւս բերում առաջին տունը.

Փութա առ մեզ, նաղուն կաքաւ,
Սարերն ամեն կանաչացաւ,
Չարդ ըզգեցեալ պայծառացաւ,
Յայդ լեռներէն ի վայր փութաւ,
Յաւուցա զարնան պարեալ ցնծաւ,
Նաղուն ձագերով շուրջ կուգաւ,
Արա՛գ-արա՛գ ոստոստելով,
Շողկանց վերայ թաւալելով,
Վասն ո՛ր թըրջիս,
Ընդէր փայլիս
Կամ գի՛ թագիս,
Կողորդալով ձայն արձակեմ,
Շախողը՛ն, շախողը՛ն՝ շախողը՛ն:
Միշտ հառաչես ու կարկաչես:

Այս տաղի հաջորդ տներում (ամբողջությամբ ինչ տուն) փոխվում են միայն առաջին երեք տողերը, մնացած տասնմեկ տողերն ամբողջությամբ կրկնվում են: Գեղեցիկ են մտքի բոլոր տողերը եւ հատկապես այս մեկը.

Չքաղցածայն քաղցրիկ թընցուն,
Չընդառախայ եւ յոյժ սիրուն,
Ի մեջ ծաղկանց նընքս ել ցուն...

Ընդհանրապես ոչ միայն կրկնելով, այլեւ ընդարձակ կրկնելով բնորոշ են Հակոբյանի: Այսպիսից են «Չպղտաբերութեն բարի գործոց եւ գիտիք սպասեցման նորին», «Չվարդ իմանալու», «Չգեղեցկութեն բուսոց եւ տնկող...», «Չզացունս վարդեղե...»:

տաղերը:
Այնպիսի է, որ Հակոբյանը տաղերից շատերի կրկնելով ունեն ժողովրդական ծագում (այս մասին տե՛ս Պետրոս Հակոբյանի, Բանատեղծություններ, Ե., 1990, «Խորհրդային գրող», էջ 196, 197): Որպես օրինակ նշենք «Որդ փրկալիկի» վասն բացման իւր վարդիկը», «Չպղտաբերութեն բարի գործոց եւ գիտիք սպասեցման նորին» տաղերը:

Պետրոս Հակոբյանի հոգեւոր պոեզիայի վերջին խոշոր ներկայացուցիչն է, որը, ժողովրդական տաղերի ներթափանցումով հանդերձ, հավատարմորդ մնաց իր կյանքը եւ աշխարհայեցող հայ պոեզիայի մեջ պահպանեց հայ միջնադարյան տաղերգության հավատի եւ ապաշխարանքի հիմնական մոտիվները:

Հակոբ ԳԱՄԻՐՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ԾԵՍԱՐԱՆԻ

ՀԱԿՈԲ ՏԵՐ-ՀԱԿՈԲՅԱՆ (ԻՐԱԶԵԿ) (1881-1953)

Սկիզբը՝ էջ 7

Տարիներ անց աշակերտների ու պաշտոնագիտելու քանքերով լույս է տեսել 1917-1922 թթ. իրադարձությունները մեր հատկ Զ. Տեր-Հակոբյանի հուշերի գիրքը (Զ. Իրազեկ, Մոտիկ անցյալից, Բեյրութ, 1956): Անշուշտ, պայմանականորեն կարելի է այն համարել հուշեր, քանզի այստեղ պատմական լայն ֆոնի վրա շարադրված են տվյալ պատմաշրջանի հայոց քաղաքական պատմության շատ հարցեր, որոնք ներկայացված են գլխավորապես անաչառորեն: Առավել արժեքավոր է հեղինակի՝ հնդկահայ տպագրությանը նվիրված մեծածավալ հատորը (Զ. Իրազեկ, Դատմություն հնդկահայ տպագրության, Ամբիփաս, 1986): Այս աշխատանքը պատրաստվել է 1930-ական թվականներին՝ Լոր Ջուրյանով: Սակայն մինչև մահը հեղինակն աշխատում էր և արդեն շարադրված տեքստի և նրանից ավելի հարստացրել այն: Թեև գրքի խորագիրը հուշում է, որ այն նվիրված է հնդկահայ տպագրությանը, սակայն թուղիկ ծանոթությունն իսկ ցույց է տալիս, որ խորագիրը խաբուսիկ է: Ըստ էության, այն հնդկահայ գաղթավայրերի պատմությունն է, յուրօրինակ մի հանրագիտարան, որի առանցքը, անշուշտ, հնդկահայ տպագրությունն է: Գրքի-

նակը գիտական բարձր ճաշակով ու դիպուկ գծերով մեզ է ներկայացնում նախ հնդկահայ համայնքի պատմությունը, ապա անդրադառնում Զոհրապետյան գործունեությունն հրականացրած հայկական տպարանների պատմությանը, ինչպես օրինակ՝ Շահամիրյանների, Ս. Աղավայանի, Շամիրյան եղբայրների, Ա. Ջնթումյանի եւ այլոց: Այնուհետև ընթերցողին է ներկայացնում հնդկահայ մամուլի (լրագրության) մանրամասն պատմությունը: Վերջում էլ են արժեքավորված են «Ազդարար», «Բանասեր», «Օգնականություն», «Հայելի կալվաթյան», «Շտեմարան», «Ազգասեր», «Ազգասեր Արարատյան», «Երաբայասեր» եւ մամուլի այլ օրգաններ: Առավել հետաքրքրություն է ներկայացնում աշխատանքի այն բաժինը, որ վերաբերում է Մինգապուրի հայկական մամուլի պատմությանը: Ամփոփելով լեզուն, որ այս գրքում նկարագրված են Զոհրապետյանի լույս տեսած հայերեն 187 գրքի եւ պարբերական մամուլի 13 անուն հրատարակություն: Լեզվի է, որ հնդկահայ հազվագյուտ հրատարակություններին 45-ը հեղինակի աննկատելի գրագրական գրքերից էին, որոնք հետագայում նվիրել էր Զամազգյանի գրադարանին: Հայ թատրոնի պատմության անձանկը մնացած էջերին է նվիրված հեղինակի՝ «Եվ մի հին թատերգություն» («Ելի»),

«Հայ անդրանիկ թատերգությունը» ուսումնասիրությունները, որոնք լույս տեսան «Վեմում» (տե՛ս «Վեմ», ամսագիր, Փարիզ, 1933, թիվ 1, Լոյսեր-դեկտեմբեր, էջ 1-18, նույն տեղում, 1934, թիվ 6, հուլիս-օգոստոս, էջ 21-37) եւ ունեցան լայն արձագանք: Բոստոնում լույս տեսնող «Հայրենիք» ամսագրում հրատարակվել է նրա՝ հայ ազատագրական շարժման առանձին գործիչների ու դրվագների նվիրված մի քանի ուշագրավ հոդվածներ, ինչպես օրինակ՝ «Հայաստանի անկախության շատագույն» («Հայրենիք», 1927, № 8, հունիս, էջ 127-140, № 9, հուլիս, էջ 110-124, № 10, օգոստոս, էջ 76-81), «Հակոբ Ջուրյանցի. Հայաստանի անկախության ճանաչիլան» (անդ, 1928, № 3, հունվար, էջ 81-92, № 4, փետրվար, էջ 108-123), «Արարատյան Հայաստանի նվաճումը ռուսների կողմից (հարյուրամյակի առթիվ)» (անդ, 1929, № 11, սեպտեմբեր, էջ 137-163), «Երկու ուղղություններ. հայ քաղաքական մտքի փոփոխություն» (անդ, 1930, № 3, հունվար, էջ 135-163), «Մի իսկ հայ-առական հարաբերություններից» (անդ, 1933, № 4, փետրվար, էջ 135-146, № 6, ապրիլ, էջ 121-138, № 7, մայիս, էջ 121-137) եւ այլն:

Զ. Տեր-Հակոբյանը մինչև կյանքի վերջին օրը մնաց ուսուցչական ասպարեզում: Մանկավարժությունն իր կյանքն էր,

գոյության իմաստը: Այն լավագույնը, որ ստացել էր Գեորգյան ճեմարանում, այն գիտելիքները, որ ամբարել էր ուսումնառության շրջանում, այժմ աշխատում էր նախաթաղ փոխանցել իր աշակերտներին՝ յուրօրինակ հոգեւոր կապ ստեղծելով Գեորգյան ճեմարանի եւ Լոր Ջուրյանի Ս. Ամենափրկիչ վանքին կից գործող դպրոցի միջև:

Աղավիթ ՌՈՒՆՏԱՆ

Վերագտնենք մեր Երիստոնեական միասնությունը

Սկիզբը՝ էջ 5

Տկարացել է մեր հոգեւոր հայրերին, քանի որ մարդիկ հակամետ են չարին առավել, քան երբեք: Ոչ միայն չեն ձգտում առաքելության, այլև դրանք (խոնարհություն, հեգնություն, ողորմություն, բարություն եւ այլն) ժամանակավորապես համարում: Մերօրյա մարդը գնալով կորցնում է իր բարության կերպարը, որի պատճառով, անշուշտ, մարդկանց՝ Աստուծոց հեռանում է: Չենք կարող ժխտել այն իրողությունը, որ տոն օրերին՝ հատկապես Սբ Շն-

ձայն: Հայ մարդն իրավամբ իրեն հայր է ճանաչել Ամենաբարեւ եւ մայր՝ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին: Եվ ընդհանրապես հայտնի իրողություն է, որ ոչ մի ազգ չի կարող խաղաղ ապրել եւ իսկական գարգացման եւ մեծության, ստեղծագործական նվաճումների հասնել առանց հոգեւոր եւ քաղաքական ներքին գոյության, ամուր հավատի ու մարդու կյանքի: Գիտակցենք, որ ազգադավ աղանդների ազգավոր եւ կործանարար գաղափարախոսությունները բերում են միայն հավատափոխու-

վածները, որպեսզի կործանի հավատը, խեղաթուրի ճշմարտությունը, խախտի միությունը: Եւ իր ծառաներին (աղանդավորներին, գուշակներին եւ այլն) որպես արդարության պաշտոնյաներ է ներկայացնում, եղծիքը քողարկում ճշմարտամասնությանը: Այդպիսի է ծածուկ ու խորամանկ նրա կեղծավորությունը՝ մարդկանց գայթակղելու, Եկեղեցուց ու հավատից հեռացնելու գործում: «Եկեղեցուց դուրս գտնվող կարող է փրկվել միայն այն դեպքում, եթե Լոյսյան տապալից դուրս գտնվող որեւէ մեկը փրկված լինելու: Խորեղեք այս մասին: Զրիստոնեական Եկեղեցին Հին Ուխտի Լոյսյան տապալն է, ուր մարդը փրկվում է մեղքերի ջրհեղեղից: «Ով Եկեղեցին իբրեւ մայր չի ճանաչում, ի կարող Աստուծոն իբրեւ Հայր ունենալ» (սբ Կիպրիանոս Կարթագենացի):

Ուրեմն հստակ է, որ Եկեղեցին եղել է մտնում է հայ ժողովրդի հոգեւոր կյանքի կենտրոնը, փրկության գրավակը: Ի վերջո, Եկեղեցին Զրիստոսի խորհրդական մարմինն է երկրի վրա: Ուստի մեզ այնքան փափագելի ու ցանկալի միությունը վերագտնելու միակ ուղին Մայր Եկեղեցու շուրջ համախմբվելն է, մեկ կամք, մեկ սիրտ դառնալը, ինչպես Ավարայրում, Սարգսիապատում, Արցախում: Այս ցանկալի վիճակին հասնելու հարցում մեր հոգեւորային հայրերն ու վարդապետները համակարծիք են: Ծանապարհը մեկն է՝ հոգեւոր վերածնության, բարոյական սկզբունքների վերականգնման ճանապարհը: Եվ քանի որ հոգեւոր են վերածնել, հոգեւոր գեներով էլ պետք է ապաքինվեն: «Ծնարիտ վերականգնության աղբյուրը կրոնական վերածնության մեջ պետք է որոնեն... Մայր Աթոռն է այն կենտրոնը, որտեղից հարյուրյան համար հոգեւոր, կրոնական կյանքի մեր ժամանակներից պիտի սկսվի...» (Գաբրիել Յոզեֆյան Կաթողիկոս):

ԱՐԿԱԶԱՅԱՆ ԿԱՄԱՐԿԱԶԱՆ ԳՅՈՒՂ

Լայնակիստ գույուն գտնվում է Վայոց ձոր գավառի հյուսիսային կողմում:

Սրա մոտ կար առաջադասական աղբյուր՝ Արգազյան կղզաված, որ իր հորը ջրով ոռոգում էր արտեր ու այգիներ է աշխատեցնում քրդապետների՝ սկսած Մալիշկայից մինչև Մոզ գյուղաքաղաքի ավերակները: Այստեղ է գտնվում հեղափոխող ուխտաբեռնի՝ Արգազ Սուրբ խաչ անունով, որտեղ ամփոփված են տարբեր Զրիստոսի վրդի խաչեր: Զինվածք միջակ է, քարանդակ, որի երկարությունը 16 քայլ է, իսկ լայնությունը՝ 14: Սուրբ սեղանի աջ ու ձախ կողմերում կան ավանդատներ: Տեղի բնակիչներն ուխտաբեռնի կողմ են Սբ Խաչ համաձայն ավանդության՝ այստեղ ամփոփված է կենաց փայտից մի մատուց, որը վերցրել է Սյունյաց տիկինը Հունաց Հերակլ կայսրից՝ նրան մատուցած ծառայության դիմաց: Ըստ այդմ՝ Հայոսկյաց խաչի պատմության մեջ գրվում է, որ Հունաց Հերակլ կայսրը մեծ գործով շարժվում է Դարսկաստան եւ պարսիկների պարտության մատուցելով կենաց փայտը, որ գերված էր պարսիկների գործավորի կողմից, գտնում է Հայկոնք քաղաքում եւ գերությունից ետ դարձնում: Այդ նույն ժամանակ Սյունյաց տիկինը՝ Մարի անունով, հյուրընկալում է Հունաց կայսրի՝ հոգ տանելով պատերազմական պետիցիի համար: Թե՛ս Հերակլը կամենում էր տիկնոջը հատուցել պարգևներով, բայց տիկինը, համաձայն չլինելով դրան, ասում է. «Օրենք չի քրիստոնյա հավատանքի պատմելիս պատմելիս կամ վրած կամ պահանջել, բայց եթե ձեր կայսրության կամքն է փառաբանել Սյունյաց աշխարհը, մեծ ողորմությամբ շնորհեցեք ինձ մի մատուցեք ձեզ մոտ ունեցած կենաց փայտից, որը փափագում եմ ես եւ իմ աշխարհից»:

Թե՛ս տիկնոջը սասն արժանաւում է Հերակլի հավանությանը, բայց մերժում է, որովհետեւ չի համարձակվում հալվել կենաց փայտին եւ դրանից կտրել: Բայց ի վերջո խղճից տանջվելով՝ կանուկ է իր խորհրդականներին եւ հնար փնտրում՝ ինչպե՛ս կնոջ համար աստվածա-

ծախած գործ կատարելու: Բից անց միաբանվելով՝ կենաց փայտի կողքին տուր են դնում՝ կնքելով այն արկղի դուռը, որում այն դրված էր ասելով. «Եթե Տիրոջ կամքն է Սյունյաց աշխարհը պատմել խաչափայտի նշանով, թող Ինքը հաստի դրանից մատուցեք: Տիկինը, իր հետ եկած ուխտավորների հետ անասելի ուրախությամբ լցվելով, արդեքներով աղաչում է Աստուծո՛ր՝ չգրկել իրեն եւ Սյունյաց աշխարհի այդ տարբեր Զրիստոսի վրդի խաչերը: Զանոյր օրը, երբ բացում են տարբեր նշանի ակոյը, տեսնում են, որ խաչափայտից ինքն իրեն մի մատուց է կտրված, որը վերցնելով՝ տիկինն իր աշխարհն է վերադառնում: Ողջ ժողովրդի կողմից պատմվում է, որ այդ նույն մատուցը թաղված է այս Եկեղեցու որմի տակ: Այսպես թե՛ այնպես՝ հեռավոր եւ մերձավոր բնակիչները միայն զգալի նշաններ է հրաշագործություններ են միշտ տեսել եւ տեսնում այս Եկեղեցում, եւ այս ուխտաբեռնի մեծապես պատմվում է ոչ միայն քրիստոնյաներին, այլեւ բոլորների կողմից:

Սարգիս Սանահնեցի Ջալալյան
«Ծանապարհորդություն ի մեծն
Հայաստան»
Տիֆլիս, 1895

Գրաբարից փոխադրեց
ԳՅԻ՝ Ս լայնակի սան
Արսեն դպիր ՄԱՅՆՎԱՅԱՆ

դյան եւ Սբ Հարության տոներին, հայոց Եկեղեցիները մարդաշատ են լինում: Սակայն դա միաթառությունն է: Ինչո՞ւ միայն տոն օրերին:

Դա մեզ քնալ չի պատշաճում: Թերթերով պատմության տալիս լավագույն էջերը՝ համոզվում ենք, որ եղել են երանելի ժամանակներ, երբ հայոց տաճարները լի են եղել ճշմարիտ հավատացյալներով: Հայ մարդն իր օրն սկսել է աղոթքով, երեկոյան՝ օրվա վերջին էլ շուտապես է եկեղեցի՝ գոհություն հայտնելու Աստծուն՝ անցնող օրը խաղաղությամբ անցկացնելու համար: Հայ մարդը հավատարմ է եղել Աստծուն եւ ապրել իր կյանքն Աստծու կամքի համա-

թյուն, ուրացում, հոգեւոր երկպառակություն, ազգային գիտակցության ու արժեքների ոչնչացում, ազգի ջլատում: Աղանդների եւ տարբեր հարավանությունների իր փրկել չլինելու համար հարկ է դրահավորվել քրիստոնեական հավատով, հոգեպես արթուն եւ զգոն վիճակում լինել: Համայնք վերել Մայր Եկեղեցու շուրջ՝ առավել հեշտությամբ կկարողանանք դիմակայել մերօրյա գայթակղություններին եւ մեր հավատի իմիջեցող խաբուսիղ տարատեսակ փորձություններին: Մեր անկեղծությամբ թշնամի՝ բանասիրական ոչ մի վկայից չի դադարում բարիք գործելուց: Եւ եւ ստեղծել աղանդները եւ հերձ-

Ամենայն հԱՅՐԱՅՈՒՆ

ԵՐԽՍՏՈՆՅԱ ՔԱՅԱՍԱՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ

Հիմնադիր՝
Մայր Աթոռ Սուրբ Եջմիածին

Հրատարակիչ՝
«Զրիստոնյա Հայաստան» թերթի խմբագրություն

Գլխավոր խմբագիր՝
Մատիկ Ստամբոլյան

Գրաբանական վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝
Բ. Աղաբաշյան, 24

Հեռախոս՝ (0+27) 54510
Ստոր. արժեք. 17.3. 2008 թ.

Տպաքանակ՝ 2100 Գինը՝ 50 դրամ